

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**«ТАНЕЦЬ НЕДОУМКА» ІЛЛАРІОНА ПАВЛЮКА:
ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ І ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ**

Кваліфікаційна робота
студентки 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035. 01 «українська мова та література»
Смоляк Анастасії Олександрівни

Науковий керівник:
Борзенко Олександр Іванович,
доктор філологічних наук, професор

Анотація

*Смоляк А. О. «Танець недоумка» Іларіона Павлюка: жанрова
своєрідність і художня концепція*

У кваліфікаційній роботі проаналізовано особливості жанру та втілення авторського задуму крізь призму проблематики у творі І. Павлюка «Танець недоумка». На основі розвитку вже наявних досліджень учених зроблено висновок щодо дискусійного питання жанрової приналежності твору, його художніх особливостей і постмодерністських рис. Розкрито жанрову своєрідність твору, а саме вказано на поєднання в ньому рис планетарної фантастики, психологічного роману та технотрилера. Проаналізовано художню концепцію роману.

Подано тлумачення авторського задуму та специфічність його втілення. Окремий розділ присвячено дослідженню проблематики. Детально проаналізовані філософський і психологічний аспекти, головні та другорядні проблеми виокремлено за блоками.

Особливу увагу приділено психологічному стану головного героя, з'ясовано причинно-наслідкові зв'язки поведінки людини у критичній ситуації, досліджено внутрішній світ персонажа, зокрема його страхи.

Ключові слова: І. Павлюк, роман, планетарна фантастика, психологічний роман, технотрилер, психологізм, страх.

Summary

Smoliak A. "Dance of the Idiot" by Illarion Pavliuk: genre originality and artistic concept

The qualification work analyzes the peculiarities of the genre and the embodiment of the author's intention through the prism of the problematic in I. Pavliuk's work "Dance of the Idiot". On the basis of the development of existing research, a conclusion is drawn on the controversial issue of the genre of the work, its artistic features and postmodern features. The author reveals the genre originality of the work, namely, the combination of features of planetary science fiction, psychological novel and techno-thriller. The artistic concept of the novel is analyzed.

The interpretation of the author's idea and the specificity of its realization are presented. A separate section is devoted to the study of the issue. The philosophical and psychological aspects are analyzed in detail, the main and secondary problems are divided into blocks.

Particular attention is paid to the psychological state of the protagonist, the cause-and-effect relationships of human behavior in a critical situation are clarified, and the inner world of the character, in particular his fears, is explored.

Keywords: I. Pavliuk, novel, planetary science fiction, psychological novel, techno-thriller, psychologism, fear.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. «ТАНЕЦЬ НЕДОУМКА» І. ПАВЛЮКА В НАУКОВО-КРИТИЧНОМУ ОСМИСЛЕННІ ТА ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА РОБОТИ.....	8
1. 1. Роман «Танець недоумка» в науково-критичних оцінках.....	8
1. 2. Теоретична основа дослідження	15
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. «ТАНЕЦЬ НЕДОУМКА»: ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ.....	20
Висновки до розділу 2.....	28
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА ТА ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ РОМАНУ «ТАНЕЦЬ НЕДОУМКА»	29
3. 1. Проблематика твору Іларіона Павлюка «Танець недоумка»	29
3. 2. Художня концепція «Танцю недоумка».....	35
Висновки до розділу 3	38
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ілларіон Павлюк – відомий сучасний український письменник, журналіст і документаліст, автор низки популярних романів «Білий попіл» (2018), «Танець недоумка» (2019), «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» (2020) [Ілларіон Павлюк Станіславович. Вікіпедія], [Наш формат], [Правда ІФ]. Роман «Танець недоумка» отримав багато схвальних відгуків від читацької аудиторії та літературних критиків, номінувався на престижні літературні премії й очолював книжкові топи. До вивчення художніх особливостей роману зверталися С. Філоненко, А. Дронь, Т. Трофименко, П. Афанасьєва, Н. Петринська та ін. На жаль, цілісний аналіз жанрової своєрідності та художньої концепції твору на сьогодні відсутній. Це зумовило актуальність нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в науковому семінарі «Українська література в контексті культури» на кафедрі історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відповідно до тематичного плану її наукових досліджень: «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури ІХ—XXІ століть».

Мета дослідження – розкрити жанрові особливості та художню концепцію роману «Танець недоумка».

Мета роботи передбачає вирішення таких завдань:

- простудіювати погляди критиків і літературознавців стосовно роману;
- осмислити теоретичні питання, що стосуються жанрової своєрідності постмодерністської прози;
- дослідити жанрову своєрідність твору І. Павлюка;
- розглянути проблематику «Танцю недоумка»;
- проаналізувати образ головного героя, комплекс ідей у романі, розглянути особливості їхнього художнього втілення.

Об'єктом дослідження є роман І. Павлюка «Танець недоумка».

Предметом дослідження стали жанр та художня концепція твору І. Павлюка.

Методи дослідження: описовий та психологічний. У роботі використано науково-критичний досвід С. Філоненко, А. Дроня, Т. Трофименко, А. Лип'ятських, П. Афанасьєвої, Н. Петринської та ін.

Наукова новизна. У роботі уточнено погляди щодо гібридного характеру жанру, запропоновано розгорнутий огляд проблематики твору І. Павлюка.

Практичне значення роботи. Результати дослідження кваліфікаційної роботи можуть використовуватися при написанні наукових робіт студентами-філологами, стати основою для вивчення постмодерністської літератури в навчальних закладах (позакласне читання, гурткова робота та ін.), а також для подальшого вивчення творчості письменника.

Апробація роботи. Результати наукової роботи обговорювалися на науковому семінарі «Українська література в контексті культури» та на засіданнях кафедри історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Основні положення дослідження оприлюднені на таких конференціях: I Мультидисциплінарна студентська інтернет-конференція «Мозаїка наукової комунікації» (21 травня 2022 р., м. Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка); I Всеукраїнська (НЕ)класична студентська наукова інтернет-конференція «Мовно-літературний коворкінг» (22 листопада 2022 р., м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); II Мультидисциплінарна студентська інтернет-конференція «Мозаїка наукової комунікації» (4 травня 2023 р., м. Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка).

Наявні три наукові публікації:

1. Смоляк А. О. Критичний огляд твору «Танець недоумка» Іларіона Павлюка //Мозаїка наукової конференції: зб. наук. Праць/Редкол.: Р. Крохмальний, М. Гарбузюк, Д. Герцюк, І. Крупський, Л. Рижак, Р. Сіромський. Львів, 2022. С. 167-169.

2. Смоляк А. О. Проблематика роману Іларіона Павлюка «Танець недоумка» //Збірник статей за матеріалами I Всеукраїнської (НЕ)класичної студентської наукової інтернет-конференції «Мовно-літературний коворкінг» 22 листопада 2022 р., м. Харків/Редкол.: проф. Чекарева Є. С. та ін. Харків, 2022. С. 195—196.

3. Смоляк А. О. Художня концепція планетарного роману Іларіона Павлюка «Танець недоумка»//Мозаїка наукової комунікації: зб. наук. праць / Редкол.: Р. Крохмальний, М. Гарбузюк, Д. Герцюк, І. Крупський, Л. Рижак, Р. Сіромський. Львів, 2023. С. 331-332.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (43 позиції). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 47 сторінок.

Розділ 1.

«ТАНЕЦЬ НЕДОУМКА» І. ПАВЛЮКА В НАУКОВО-КРИТИЧНОМУ ОСМИСЛЕННІ ТА ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА РОБОТИ

1.1. Роман «Танець недоумка» в науково-критичних оцінках

За словами автора, ідея роману, написаного у специфічному жанрі для української літератури, народжувалася дуже довго, а саме шість років. І. Павлюку знадобився час для того, щоб збагнути те, що саме він хотів би донести до своєї аудиторії. Він зазначив, що головна ідея «Танцю недоумка» – це розмова та роздуми про страх; автор стверджує, що фантастика у творі є лише допоміжним елементом, який допомагає зробити сюжет яскравішим [26 Book forum, 2019].

Спочатку твір був написаний російською мовою в 2018 році. М. Бриних, якого І. Павлюк називає «хрещеним батьком» своїх книг, мав змогу порівняти два варіанти книги – російський та український. Саме він порадив авторові подати до друку україномовний варіант, ніби знаючи, що книжка приємно здивує читачів і критиків, думки яких не можна обійти стороною [Базів, 2020].

І справді, твір зацікавив читачів і критиків. Наприклад, у статті В. Кузнєцова «ТОП-5 софт-кор (м'якої) фантастики українських авторів» книга І. Павлюка посіла третє місце в рейтинговому списку. Автор стверджує, що це абсолютний «требачит» серед новинок масової жанрової прози [Кузнєцов]. Інша стаття під назвою «ТОП-5 книг, які варто прочитати у жовтні», книгу І. Павлюка подає у рейтингу новинок на п'ятому місці. Її названо книгою «у дусі космічних пригод» [Курдюков, 2019].

Серед 32 найкращих книг за версією Ю. Беби, редакторки Inspired, книга І. Павлюка опинилася на восьмому місці [Беба, 2019], а в читацькому рейтингу Н. Бушковської, журналістки «УП. Життя», «планетарний роман» письменника посідає 14 місце з 22-х [Бушковська, 2019]. В огляді новинок до Book Forum 2019 книжка І. Павлюка посіла перше місце в секції української фантастики та її жанрових різновидів [Світ фентезі, 2019].

З-поміж відгуків на роман «Танець недоумка» найбільший інтерес викликає стаття С. Філоненко. У ній твір визначено як планетарну фантастику, «що плавить мозок», що є безумовним клікбейтом для сучасної аудиторії, яка шукає чогось «гостренького» для читання [Філоненко, 2019]. Цікаво, що критикиня проаналізувала Goodreads та Facebook, де були розміщені відгуки читачів стосовно цього твору, і зробила висновок, що ця книга залишила неабиякий «відбиток» у пам'яті та свідомості читачів («краде сон», «читається «залпом і запоєм»), до того ж рецензентка стверджує, що автору дійсно вдається досить красномовно та захопливо розповідати історії, що будь-якої миті можуть бути дуже непередбачуваними [Філоненко, 2019].

С. Філоненко зауважила, що новий роман українського автора «переносить нас у майбутнє», де є голографічні екрани, гіперзвукові експреси, космопорти, гравіцикли, а також наявні синтез-ядерні гвинтівки. На її думку, твір І. Павлюка чимось нагадує твір Г. Гаррісона «Неприборкані планети» або ж «Зоряний десант» Р. Хайнлайна [Філоненко, 2019].

Безумовно, можна погодитися з тим, що сюжет твору ні на хвилину не дає сумувати, автор тримає в постійній інтризі та нагнітає «атмосферу страху й тривоги, як Макс Кідрук, і дозволяє множити монстрів, як Владислав Івченко» [Філоненко, 2019].

С. Філоненко підмітила, що за барвистим фантиком («планетарний роман») приховане філософське послання з рисами психологізму, яке можна трактувати таким чином: крізь призму фантастичності, автор має бажання поспілкуватися зі своєю читацькою аудиторією про цілком серйозні речі, до списку яких, як перелічує критикиня, належать: реальність у своєму «чистому» вигляді, фантоми, дитячі травми, які переслідують кожного все життя, «екзистенціальні страхи», сила волі або ж здатність людини не тільки до боротьби із собою та нелегкими обставинами, а й, перш за все, хист до найважчого шляху – самовдосконалення та перевершення самого себе, тобто, спроба «переступити» через себе, щоб більше не жити минулим та впустити у своє сьогодні все те, що відбувається зараз [Філоненко, 2019].

Увесь цей перелік «серйозних речей» ми називаємо страхами, що заважають нам кожної миті, коли реальність поглинає нас своїми сірими днями. За С. Філоненко, «Танець недоумка» – це багатосаровий роман про страх перед життям, такий знайомий сучасному діджиталізованому громадянину. Автор книги чітко наводить у творі страхи головного героя, які у своїй рецензії перелічує й критициня: ніктофобію (страх пільми), інсектофобію (страх комах), нозофобію (страх захворіти). Але з-поміж усіх цих страхів пріоритетне місце займає фобифобія, тобто страх страху. Через ці підказки стає зрозумілим те, що роман пронизаний страхами [Філоненко, 2019].

Авторка рецензії засвідчує, що всі ті непрості випробування для головного героя були недаремними – письменник мав свої плани на Гіля. Вона пише, що протягом усієї книги центральний персонаж мусив пройти «дев'ять кіл: бігати, стрибати та стріляти, боротися за рідних, обманюватися та прозрівати, втрачати та знаходити самого себе» [Філоненко, 2019]. Чи сприяли ці кола якимось змінам? Критициня натякає нам, що відповідь на останніх сторінках книги.

С. Філоненко робить висновок, що І. Павлюк має два таланти – це талант психолога (усі основні персонажі настільки особливі та живі, що закарбовуються в пам'яті) та «вміння ворлдбілдіну» (космос – комбінація індіанських міфів і маскультурних символів). Світ, який відтворює І. Павлюк у своєму романі, оригінальний та непостійний. Це своєрідний блокбастер, який має основну визначальну рису – шалений темп сюжету, який «тримає» читачів коло себе до останньої сторінки («драйву вистачить із головою») [Філоненко, 2019].

М. Савка, називає роман виходом за межі усього, що було нею прочитано. Як і С. Філоненко, вона підкреслює психологічність твору та особливу загальну напругу протягом усього сюжету, а також відзначає «яскраву тканину тексту» [Кухарська, 2019].

А. Дронь опублікував свою статтю з дуже симпатичною назвою, яка точно характеризує книгу: «... це коли перетанцюєш страх» [Дронь, 2020]. На початку статті висловлено думку багатьох критиків і читачів – автор має здатність експериментувати з літературними жанрами та робити щось визначне [Дронь, 2020]. Критик зауважив, що головний герой «танцює» впродовж усієї книги: спочатку у своїй голові (тривога, передчуття біди), потім – із сім'єю (робить спробу перетанцювати свої проблеми). Одним словом, страх – його головний партнер, який завжди «запрошує» Гіля до танцю, починаючи з самого дитинства. І тому тема страху є однією із важливих проблем, порушених у творі. Читаючи про фобії Гіля, ми свідомо згадуємо власні страхи, які пробирають до кісток. Ось що пише про це критик: «Танцювати зі страхом найважче. Страх сковує всі рухи. Він тримає тебе закляклим» [Дронь, 2020].

У статті Т. Трофименко про роман І. Павлюка сказано, що це «більше, ніж фантастика»: «...від напівфантастичного напівтрилера – до космоопери» [Дим, Трофименко, 2019]. Критикиня стверджує, що ця книжка вдалася авторові значно краще, аніж його дебютний роман [Дим, Трофименко, 2019].

О. Положинський висловився про цю книгу таким чином: сюжет більш закручений, ніж у дебютному романі, «ще більше дієвості та несподіваних поворотів, але зрештою все стає на свої місця й розкладається по полицках» [Видавництво Старого Лева, 2019].

А. Лип'ятських пише, що «говорити про роман і не говорити про кіно» просто ніяк не вдається, адже у багатьох читачів «Танцю недоумка» виникають асоціації з низкою фільмів під час читання твору («Чужий», «Прометей», «Аватар» тощо) [Лип'ятських, 2020]. Стверджуючи, що книга І. Павлюка добре надається до екранізації, авторка критичного відгуку виділяє дві риси тексту: 1) непередбачуваний сюжет, велика кількість діалогів, наявність гострого конфлікту, видовищність; 2) майстерно продумана екосистема іншої планети [Лип'ятських, 2020].

Ідеальною формою життя вона називає планетарну грибницю, а головним завданням Гіля – не потрапити у її пастку. До того ж А. Лип'ятських зауважує, що герой за професією біолог, однак він мало виявляє себе з професійного боку [Лип'ятських, 2020].

Визначаючи, що провідною рисою цього психологічного трилера є психологічна напруга, реалізація якої розкривається через відчуття страху й емоційної нестабільності головного героя, критикиня зауважує, як на протагоніста «каскадом сиплються потенційні й реальні проблеми», котрі іноді виникають з його ж вини [Лип'ятських, 2020]. Окрему увагу приділяє рецензентка словам автора стосовно героїні Вандлик, історію якої цілком збагнути й не вдасться. Мовляв, І. Павлюк задля того, щоб посилити напругу сюжету й «розмити відчуття реальності», створює таку атмосферу, «де перестаєш довіряти людям» [Лип'ятських, 2020]. Авторка критичної статті радить прочитати книжку І. Павлюка тим, кого цікавить тема страху, та не радить тим, хто полюбляє жорстку наукову фантастику [Лип'ятських, 2020].

П. Афанасьєва теж дотримується думки, що «Танець недоумка» «став би ідеальною кінострічкою», вона переконана, що роман І. Павлюка став добрим доповненням до сучасної української фантастики [Афанасьєва, 2019]. Критикиня додає, що книжка автора «залишає після себе приємний смак»: події в ній стрімкі й зіткнення героя з обставинами дуже гострі [Афанасьєва, 2019].

І. Деяк вважає, що в романі І. Павлюка відчутним є вплив зразків «західної» фантастики (автор відгуку зміг прочитати лише третину твору). Критик додає, що ідея із хворобою Гіля посилює драматизм твору, проте ніяк не може пояснити «психопатичні сімейні стосунки» в його родині [Деяк, 2020]. І. Деяк не рекомендує книгу І. Павлюка нікому, ставлячи одразу питання: чи виграли б усі від того, якби автор зосередився на чомусь одному й обрав конкретний жанровий різновид: «мелодраму-психотрилер» або фантастику? [Деяк, 2020].

Н. Петринська написала хвалебну рецензію на твори І. Павлюка: мовляв, той «увірвався, як смерч, у літературне середовище» зі своїм дебютним

романом «Білий попіл», який одразу став «літературною подією» [Петринська, 2020]. На думку критикині, успіх першої книжки не був випадковістю, адже друга книжка І. Павлюка теж викликала фурор серед читачів і читачок. Автор виявився «справжньою знахідкою для української жанрової літератури» [Петринська, 2020]. Рецензентка наголосила на тому, що сучасний український письменник здійснив фантастичний стрибок «від початку ХХ століття до кінця ХХІ, від локального «старосвітського» детективу аж до масштабів іншої галактики» [Петринська, 2020]. Через високу динамічність сюжету книжки І. Павлюка здається, що ти їдиш на якихось американських гірках. Критикиня підкреслює, що, напевно, автор добре ознайомлений із певними прийомами, за допомогою яких можна оволодіти увагою сучасного читачів та читачок. Вона підмітила, що страх є ключовою емоцією цього науково-фантастичного роману, а людські страхи – природною зброєю планети, на яку потрапляє головний герой. Психологізм твору стосовно глибини пізнання власного «Я» набуває філософських барв і «вдало розбавляє концентровану подієвість» книжки [Петринська, 2020]. Роман також має елементи горору, які додають «гостру» родзинку до сюжету. Чим ближче до фіналу, тим більше різноманітних монстрів, як зовнішніх, так і внутрішніх [Петринська, 2020]. У підсумку Н. Петринська зазначила, що книжка І. Павлюка є «творчим жестом у бік вигадливого візіонерського світу наукової фантастики» [Петринська, 2020].

Поява твору І. Павлюка викликала значний інтерес читачів, критиків і літературознавців. Знайомство з їхніми поглядами засвідчує, що вони звернули увагу насамперед на неординарного автора з книжками, що за невеликий проміжок часу встигли підкорити серця читацької аудиторії. Автор показав, що українська фантастика за художнім рівнем відповідає кращим світовим зразкам такого жанру. Ознайомившись із твором, критики виділили такі його риси: складна інтрига, наявність філософського послання, психологізм, проблема людських страхів. Критики також схильні вважати, що

роман – «більше, ніж фантастика», а ще твір побудовано так, що на його основі цілком можна зняти яскраве й видовищне кіно.

1. 2. Теоретична основа дослідження

Працюючи над осмисленням сучасного роману І. Павлюка, маємо потребу визначити теоретичний інструментарій, яким будемо оперувати під час аналізу. Спершу варто розглянути основні ознаки постмодернізму, щоб згодом можна було осмислювати трансформацію фантастичної літератури постмодерними авторами.

До основних прикмет постмодернізму належать:

1. Жанрова гібридність.
2. Використання культурно підготовленого матеріалу.
3. Стильовий плюралізм [Кушнірук, с. 42], [kumlk.kpi.ua].
4. Всебічна орієнтація (як на масового читача, так і на «еліту» суспільства).
5. Активне використання прийому гри.
6. Інтермедіальність.
7. Інтертекстуальність.
8. Колаж і використання прийомів монтажного стилю [Микуланець, с. 193].

У постмодерну епоху звичним є явище жанрової гібридизації, тому сучасна фантастика вбирає в себе риси утопії та антиутопії, трилера; вона може мати окремі ознаки любовного та родинного романів тощо. Сучасні тексти є синтезом різних жанрових утворень, гібридних текстових сполук, у яких набір рис певного провідного тексту переважає серед інших та є своєрідним донором. На поліжанровість сучасної літератури впливає ще й так звана «сурогатність тексту», про яку пише А. Черниш [Черниш, 2015, с. 144].

За Ю. Ковбасенком, гіперрецептивність є головною специфічною ознакою літератури постмодернізму. Під нею розуміють яскраво виражену схильність до рецепції фактів із культурно-історичного дискурсу людства та з творів світового мистецтва різних форм. Український дослідник зазначає, що постмодерністи запозичують певний комплекс матеріалів тексту-донора [Ковбасенко, с. 2].

Інтертекстуальність є найпродуктивнішою формою реалізації гіперрецептивності літератури постмодернізму. Кожен твір становить собою

нову тканину, яка зіткана зі старих цитат. Усе (шматки культурних кодів, формул, ритмічних структур тощо) змішано в ньому, бо, як підкреслює Ю. Ковбасенко, «завжди до або навколо тексту існує мова» [Ковбасенко, с. 5]. Інтертекстуальність становить собою загальне поле анонімних формул, походження яких рідко можна виявити.

Ще однією характерною ознакою постмодерну є прагнення повернути собі масового читача, «знісши стіну, що віддаляє мистецтво від розваги» [Ковбасенко, с. 10]. Французький літературознавець Ц. Тодоров сформулював найбільш влучну думку про охоплення різної читацької аудиторії: «Текст – лише пікнік, на який автор приносить слова, а читачі – сенс» [Ковбасенко, с. 11].

Так зване явище кодування не є винаходом цієї епохи, але характерне саме для літератури постмодернізму з причини, що вона має за мету повернути до себе масового читача. Схильність до гри з текстом і читачем – наступна риса літератури цієї епохи, котра має два джерела: іронію та боротьбу за повернення масового читача. Як прокоментував М. Павич, один із представників епохи постмодернізму, «класичний спосіб прочитання книг уже вичерпав себе» [Ковбасенко, с.14], а отже, треба змінити його. Блискуча метафора Ц. Тодорова чітко підкреслює, що на літературний пікнік останнім часом читач на запрошення автора приносить власне текст, а не лише сенс або слова. Проте не слід забувати про художній текст, який є третім учасником «літературного пікніка», бо письменники найчастіше не знають, як саме може зрозуміти та витлумачити твір читацька аудиторія [Ковбасенко, с. 14].

Важливо врахувати, що автори постмодернізму часто використовують принципи колажу та монтажу. За допомогою використання колажу матеріал переноситься з одного контексту в інший, а монтаж допомагає розміщувати запозичені елементи по нових місцях.

Важливе для осмислення постмодерного мистецтва поняття інтермедіальності висвітлено у праці О. Попової. Вона зауважує, що сам термін став відомим завдяки досліднику О. Ханзен-Льове та виник за

аналогією до «інтертекстуальності» Ю. Крістєвої [Попова, 2017, с. 163]. Теорія інтермедіальності, що знайшла свій розвиток у німецькому науковому дискурсі, є варіантом теорії інтертекстуальності, котра адаптована до міжмистецьких взаємозв'язків [Попова, 2017, с. 163].

О. Попова зазначила, що інтермедіальність можна розглядати по-різному: 1) як використання художньою літературою інших видів мистецтва задля посилення ефекту та поглиблення головної ідеї та змісту твору; 2) як методологію порівняльного аналізу художнього твору і культури загалом. Сутність інтермедіальності трактують як формально (виявлення формальних наслідків цього процесу), так і структурально (розгляд структури взаємодії медіа) [Попова, 2017, с. 166].

Важливу роль у постмодернізмі виконує стильовий плюралізм, що припускає визначення декількох першооснов, множинність поглядів та думок щодо певної теми, існування альтернатив. Серед ознак плюралізму виділяють багатозначність, варіантність гіпотез, нелінійність тощо [kumlk.kpi.ua].

У межах постмодернізму – з огляду на його особливості – зазнала посутніх змін фантастична література. Зазвичай її визначають як те, що виробляється уявою: уявлення про те, щоб зробити щось, що далеке від нормальної реальності; це може бути книга, фільм тощо, які розповідають про речі, що відбуваються в уявному світі [Merriam-Webster. Definition of FANTASY]. Іноді фантастику тлумачать як тип історії, що розгортається в уявному світі, часто включають до фантастики традиційні міфи та чарівних істот, ідеї чи події з реального світу, особливо з середньовічного періоду історії. Для фантастики властива активізація уяви, створення нереальних світів, а ще формування ментальних образів, особливо дивовижних або дивних фантазій.

Термін «*scientifiction*» у значенні «наукова фантастика» вперше вжив у своєму журналі під назвою «*Amazing stories*» Х'юго Гернсбек у 1915 році, з'єднавши два слова «*scientific*» та «*fiction*». Згодом цей термін закріпився та увійшов до активного вжитку в англійській мові загалом у вигляді словосполучення *science fiction*. Американський вчений надав просте, але не

надто вичерпне тлумачення: «Це вид художньої прози, яку писали Ж. Верн, Г. Веллс» [znaimo.com.ua].

Попередниками наукової фантастики вважають двох авторів, а саме Маргарет Кавендіш з її утопічним романом «Палаючий світ» (1666) та Людвіга Гольберга із сатиричним романом «Підземні подорожі Нільса Кліма» (1741). Жуль Верн слід вважати першим письменником, який звернувся до власне наукової фантастики у своїх творах «П'ять тижнів на повітряній кулі» (1862), «Подорож до центру Землі» (1864), «Двадцять тисяч льє під водою» (1866) [znaimo.com.ua]. Герберт Веллс наприкінці 1890-х років вніс елементи песимізму до загалом оптимістичної фантастики. У творах «Машина часу» (1895), «Острів доктора Моро» (1896), «Невидимець» (1897) і «Війна світів» (1898) містяться питання стосовно співвідношення моралі та науки, а також заперечення всесильності науки і техніки [znaimo.com.ua]. У постмодернізмі фантастика активно засвоює можливості інших жанрів і живиться інтертекстуальними та інтермедіальними ресурсами. Вона може виконувати завдання популяризації наукових досягнень, прогнозувати майбутнє або ж в уявних світах майбутнього досліджувати можливості сучасної людини.

Познайомившись із теоретичними питаннями, ми визначили, що науковці тлумачать термін «постмодернізм» як образно-стильову систему, що увібрала в себе художній досвід попередніх епох. Ця система вирізняється потужною інтелектуальною тенденцією до засвоєння досвіду людської культури та його переосмислення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Можемо констатувати, що на сьогодні зібрано немалий науково-критичний досвід про твір І. Павлюка «Танець недоумка», який дозволить у подальшому ефективно працювати над його вивченням. Для цього доречно використати низку важливих теоретичних понять, що стосуються постмодернізму (жанрова гібридність, гра, інтермедіальність, інтертекстуальність тощо). Літературний постмодернізм у своїй практиці використовує й переосмислює наявні здобутки традиційної фантастики, але на основі вже відомого матеріалу, його переосмислення, оновлення, комбінування й гібридизації, залучає читачів до активного читання і співтворчості.

РОЗДІЛ 2.

«ТАНЕЦЬ НЕДОУМКА»: ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ

Твір Іларіона Павлюка розповідає про вигадані події з далекого майбутнього. Це світ розвинених космічних технологій і міжпланетних подорожей. У цьому світі заправляють впливові й багаті корпорації, що організують пошук нових ресурсів та колонізацію далеких планет. Життя головного героя на ім'я Гіль, ученого й водночас військового, змінюється на всі 360 градусів. Він – невдаха без особливих перспектив і з усвідомленням, що невдовзі через хворобу, що прогресує, перетвориться на безпорадного «недоумка», несподівано для себе одержує пропозицію взяти участь у небезпечній міжпланетній експедиції.

Основу твору складають його пригоди на далекій і загадковій планеті Іш-Чель. Герой переймається тим, що «у сорок чотири роки може стати недоумком» [Павлюк. Танець недоумка] через спадкову хворобу, яка передалася йому від батька. Також він усвідомлює, що в будь-який час можуть виявитися перші симптоми, що відчутно впливає на вчинки героя (метелики, галюцинації, тремтіння тощо). Думки про невблаганну хворобу спонукають його не надто зважати на інстинкт самозбереження, долати себе й переступати через свої страхи у небезпечних ситуаціях, адже, мовляв, і так немає чого втрачати.

Визначимось із жанром твору І. Павлюка. Відомо, що під поняттям жанру розуміють стійкий комплекс формально-змістових ознак. Жанр у літературі – це художнє ціле, у якому перебувають у взаємодії домінантні (тематичні, мовні, сюжетно-композиційні) та змінні ознаки (варіативні й гнучкі структурні елементи) [Енциклопедія сучасної України].

Надалі будемо враховувати, що в постмодернізмі традиційні жанри зазнають трансформацій, що призводять до утворення гібридних жанрових різновидів на основі поєднання в одному творі ознак кількох різних жанрів.

За текстовим обсягом, кількістю персонажів, масштабом зображення й складною художньою організацією твір І. Павлюка, поза сумнівом, належить до романного жанру. Але романи бувають різними: романи виховання, соціальні, соціально-психологічні, родинні, пригодницькі, детективні та кримінальні (цей перелік визначень можна продовжувати). У нашому випадку маємо справу з постмодерністським романом, який поєднує в силу властивої для постмодернізму гібридизації (ключова ознака постмодерністського стилю) ознаки різних жанрових форм. У попередньому розділі ми вже визначили риси постмодернізму, що більшою чи меншою мірою впливають на жанротворення: використання культурно підготовленого матеріалу, стильовий плюралізм, подвійна орієнтація (як на масового читача, так і на «еліту»), інтертекстуальність та інтермедіальність. З урахуванням усього цього й будемо розглядати твір І. Павлюка. Це передусім фантастичний роман про дослідження чужої планети. Для таких творів існує поняття планетарної фантастики. Визначимось, що ж це таке.

Планетарна фантастика – один із видів наукової фантастики, що розповідає про пригоди на екзотичній чужій планеті. Будь-який фантастичний твір, основним місцем подій у якому є чужа для героя (героїв) планета, а сюжет значною мірою залежить від природи цього місця, можна умовно вважати планетарним [sfdictionary.com]. У такому романі важливо, щоб чужа екзотична природа або інші особливості чужого світу безпосередньо визначали своєрідність розказаної історії. Інакше кажучи, це має бути історія не лише про пригоди героя, а й про чужу планету та її незвичайні властивості.

Важливою ознакою планетарного твору є пригодницький складник. У творах планетарної фантастики часто використовують погоню, пошук, загадку, а герої таких творів є представниками сучасної технологічної цивілізації, які перебувають серед «дотехнологічних» тубільців і невідомих форм життя [macmillandictionary.com]. Деякі дослідники використовують поняття «планетарна романтика», що позначає всі твори про пригоди на

далеких планетах (книга Ф. Х. Фармера «Одіссея Гріна» – приклад такого твору).

Коли йде мова про таку фантастику, часто складається враження, що далекі планети втілюють у собі бажаний, ідеальний або неідеальний світ, нав'язаний неусвідомленими людськими страхами та фобіями. Або, навпаки, вони постають як реалізація раціонально побудованих концепцій, що властиві більше для утопії чи антиутопії. На нашу думку, у творах планетарної фантастики відбувається поєднання різних компонентів, що пов'язані переважно з ірраціональним несвідомим, до раціоналізації проявів якого вдається автор в різнотипних побудовах того чи іншого світу. У випадку з романом І. Павлюка текст про мандри до чужої планети може прочитуватися ще й метафорично, як вражаюча історія про лабіринти людської підсвідомості, як спроба самопізнання або пошук самого себе у великому жорсткому реальному світі.

Знайомство з твором І. Павлюка показує, що це не тільки роман у жанровому різновиді планетарної фантастики. У ньому також наявні елементи психологічного роману – одного з різновидів романного жанру, у якому метою автора є зображення та дослідження внутрішніх станів людини [Психологічний роман. Вікіпедія]. За британською енциклопедією, психологічний роман трактується як художній твір, у якому думки, почуття та мотиви героїв становлять такий самий або більший інтерес, ніж зовнішня дія оповіді [Encyclopedia Britannica. Psychological novel]. У творах подібного жанру акцент на емоційні реакції та внутрішні стани героїв (тобто, внутрішнє життя персонажів) є основним елементом багатой скарбниці художньої літератури. Події у психологічному творі можуть бути представлені не в хронологічному порядку, а так, як вони постають в асоціаціях, спогадах, фантазіях, мріях, спогляданнях і снах персонажа [Соціально-психологічний роман. Вікіпедія]. Наприклад, до рис психологічного роману у творі І. Павлюка можна віднести переживання героєм фобій, що стосуються хвороби, зокрема, описи снів про «моторошних» метеликів («Або — варіації

на тему «недоумків, що танцюють» [Павлюк. Танець недоумка]), які «розкидано» по всіх епізодах: «І ось перед очима знову тріпочуть крильця тисяч метеликів...» [Павлюк. Танець недоумка]. Саме вони є першими проявами спадкової «хвороби недоумка», котра передалася синові від батька, а також у головного героя метелики асоціюються певною мірою зі страхом цієї хвороби: «А потім... Потім у моїх спогадах метелики», «Метелики... Тисячі чорно-помаранчевих метеликів-сонцевиків...» [Павлюк. Танець недоумка].

Не випадково автор книжки використовує засоби психологізму у своєму творі, таким чином розкриваючи образ головного героя через несподівані вчинки другорядних персонажів. Приклад – Окамура, який є найкращим капралом біороти, що зазнав страшних трансформацій після того, як «зістрибнув» зі вживання пилку на тиждень, «сидячи» на ньому рік: «Воно було схоже на Окамуру — кутастою плечистою фігурою, чорним волоссям, стрижкою «під морпіха», сплетеними в клубом драконами на спині та плечах...» [Павлюк. Танець недоумка]. Головний герой стверджував, що всі риси цієї дивної істоти, колись їхнього товариша, були наче «оплавлений віск» [Павлюк. Танець недоумка].

Окремо вважаємо за потрібне сказати про спадкові фактори хвороби, на яку хворів Гіль, адже вона теж стосується психологізму. Друкований та електронний варіант книжки має дисклеймер, у якому кожен або кожна може прочитати нотатки, котрі автор вважав доречним додати як пояснення до, на його думку, цікавих моментів сюжету. Синдром, на який був хворий герой, існує насправді. Але реальний недуг є не суто спадковим і трохи відрізняється від сюжетного опису тим, що: 1) має назву «хорея Гантінгтона» [Павлюк. Танець недоумка], 2) шанс успадкувати «білет» із генетичним дефектом у дитини хворого на хорею сягає 50 відсотків [Павлюк. Танець недоумка].

Беручи до уваги текстовий матеріал, ми можемо описати особливий світ планети. З уст дружини головного героя Віри ми розуміємо, що гіпотетично планета названа в честь богині родючості та райдуги. Спочатку у плем'я майя вона поставала «в образі дівчини з кроликом на колінах» [Павлюк. Танець

недоумка], а вже потім – «в образі старої з очима ягуара» [Павлюк. Танець недоумка]. Це перший крок, який зробив автор – звернувшись до міфології, презентував світ далекої планети.

Для головного героя можливість потрапити до компанії, де він мріяв працювати все життя, була чи не останньою надією на порятунок від постійних невдач, адже на його життєвому шляху чорних смуг було більше, ніж білих. Тому, навіть незважаючи на потужний страх перед незвіданим, він дав згоду на це випробування. Яскраво його почуття відтворює цитата: «Іш-Чель може стати нашим Ельдорадо» [Павлюк. Танець недоумка].

В обговоренні зі старшим офіцером контролю місії на Іш-Чель полковником Ніколь Енджелюю Вандлик оприявнюються характеристики загадкового чужого світу: «На цій планеті — два світи. Один — усередині захисного контуру, зведеного навколо табору... Але світ за межами контуру — інший! Він вимагає уваги й обережності!» [Павлюк. Танець недоумка]. Можемо також виділити декілька описів фауни, котра «не агресивна, якщо не пороти дурниць» [Павлюк. Танець недоумка]:

1) Самці лісового диявола, які дуже швидкі та неймовірно сильні, важать близько пів тони. Під час плювання вони стрибають на свою жертву із засідки. Морду двометрової дивної приматоподібної тварини прикрашають потужні бивні.

2) У рибоящера, амфібії, є шестиметровий язик, укритий шаром токсичного слизу [Павлюк. Танець недоумка]. Ця величезна рептилія чимось схожа на крокодила. Вона має виставлені по боках «коліньми» шість довгих лап. На суші може розвивати швидкість до ста десяти кілометрів на годину [Павлюк. Танець недоумка].

3) Смертожук – сорокакілограмове отруйне членистоноге, що є сумішшю фаланги й газонокосарки із загрозливо великими жувальцями [Павлюк. Танець недоумка]. Він всуціль усяний гострими хітиновими шипами. Під час полювання на теплокровних смертожук паралізує жертву, відкладаючи в ній личинки.

Головний герой є космічним біологом. Із захопленням він розповідає про амінокислоти, які на планеті Іш-чель у всіх живих організмів були правобічними, додаючи, що з таким ніде більше ніхто з біологів не стикався. Є ще деякі професійні відступи щодо цієї теми, де Гіль говорить про те, що ця правобічність амінокислот означала одне – люди не змогли б засвоювати м'яса місцевих тварин, а хижаки, у свою чергу, не були б спроможні перетравити людину.

Серед відступів можемо назвати й ті, що стосуються географії: 1) клімат, де розташовувалася їхня колонія, помірний, «ближче до тундри» [Павлюк. Танець недоумка]; 2) рослинність, що була на планеті Іш-Чель, нагадувала головному героєві «північні хвойні ліси на Землі» [Павлюк. Танець недоумка]; 3) місцевість – рівна, болотиста; 4) тваринний світ був буйним, різноманітним і трохи небезпечним, проте «жихаків тут вистачало» [Павлюк. Танець недоумка].

Героя як звичайну людину і як співробітника біоконтролю заворожує сам факт вивчення раніше небаченого. Найбільше його цікавлять потенційно небезпечні для людей тварини. Робота на біостанції йде активно: збирається інформація, інструктуються дозорці, розробляються рекомендації з виживання. У творі насправді багато такого, що споріднює його з технотрилером, який орієнтується на деталізацію в науково-технічній інформації: наприклад, зустрічаємо докладні описи величезного зоряного лінкора, що має пафосну назву «Три корони Кортеса» – це материнський корабель, що був розташований на орбіті, «корони» якого мали багато всього, включно з госпіталем, науковими лабораторіями та резервними припасами. Для особливо допитливої аудиторії І. Павлюк залишив додаткову інформацію про походження назви цього об'єкту, його історію та символіку. Про це можна прочитати в кінці книжки в розділі «Дисклеймер», де є відсилка до трьох корон, які розташовані на гербі Ернана Кортеса – найвідомішого конкістадора [Павлюк. Танець недоумка].

На цьому знайомство з цікавою та повною докладних описів планетою не закінчується: трапляються описи місцевої доби, котра була на чотири години довша за земну, але «для зручності її однаково ділили на двадцять чотири частини» [Павлюк. Танець недоумка], щоб «виходило по сімдесят хвилин у годині» [Павлюк. Танець недоумка]; феномен так званого негниття мертвих тварин, який настільки вразив дослідників, що ті вирішили проекспериментувати та отримали несподіваний для всіх результат (шматок сирого м'яса просто висихав); нагадування про неминучість смерті на майже недослідженій планеті (про це читаємо у внутрішніх монологів Гіля, наприклад про те, що за найближчі три роки не менше вісьмох осіб знайдуть свою смерть»); виокремлення однієї із загадкових особливостей планети – яскравих й емоційних (і зазвичай неприємних) снів, кошмарів, як найточніше визначив Гіль, давши наукове пояснення зі свого професійного погляду – ймовірно це відбувалося через те, що атмосфера перенасичилася озоном. Автор твору подає читацькій аудиторії велику кількість описів дивних форм життя неймовірних розмірів: «У контейнерах щось огидно скреготіло, немов замкнені там істоти щосили намагалися розірвати пазурами мономолекулярні стінки» [Павлюк. Танець недоумка]. Одного разу у Гіля з'явилася можливість навіть роздивитися істоту із довгими лапами та хітином на боках, що нагадувала йому краба, який замість клешень мав «довгі схожі на серпи пазури» [Павлюк. Танець недоумка]. Саме в такі моменти космічний біолог зізнається, що давати назви новим видам – «це те, що я обожнював» [Павлюк. Танець недоумка].

Як і має бути у творі планетарної фантастики, докладно описано місцеві особливості. Про це свідчить момент секретного рейду Ірми та Гіля (про який він дуже переймався через інстинкт самозбереження) на всюдиході за Контур (місце розташування дослідницької бригади). Весь їхній шлях до спільного об'єкту був сповнений розмаїттям природної краси загадкового Іш-Челю: болотиста рівнина, ліс, білясті стебла, хижі рослини, ріденький підлісок, зарості, «зграйка дволапих рептилій, досить сумирних на перший погляд»

(поруч «звір, що вони його вбили, красномовно спростовував їхню «сумирність») [Павлюк. Танець недоумка]. Головний герой помітив що на «Іш-Чель була якась дивна щільність фауни: звірі сходили зі шляху людини лише останньої миті, встигаючи вразити своїми страхітливим виглядом» [Павлюк. Танець недоумка]. Без уваги неможливо залишити двох загнаних із середини смертожуків, хоча, як говорилося перед цим, «на цій планеті немає гнільних бактерій» [Павлюк. Танець недоумка].

Метою поїздки був пошук гігантської п'ятиметрової квітки (хоча Ірма зауважила, що це зовсім не квітка), що фосфоресціювала інтенсивним рівним неоновим світінням, приголомшливо жахаючої краси із запаморочливим тонким ароматом. З тичинок цієї квітки треба було зібрати «чорну гидоту» [Павлюк. Танець недоумка]. Наголосимо, що хитання тичинок під час вітру нагадувало пританцьовування «під нечутну повільну мелодію», що є відсилкою до символіки хвороби героя [Павлюк. Танець недоумка].

Зібраний пилок, що нагадував пудру, мав чарівну лікарську силу, котра одного вразу врятувала життя Окамури («Чверть грама щодня — і капрал устав на ноги за місяць» [Павлюк. Танець недоумка]) та Ірмі, котра вже понад рік займалася дослідженням цього лікарського порошку, вилікувавши собі рак останньої стадії. Вона була певною, що «чорний пилок стане найбільшим відкриттям людства» [Павлюк. Танець недоумка], хоча для Гіля це була просто «інопланетна наркота» [Павлюк. Танець недоумка].

Одне слово, саме такі докладні описи чужої планети дозволяють віднести твір до жанрового різновиду планетарної фантастики.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Авторська інтерпретація історії про подорож колишнього безробітного військового біолога на незнайому планету змушує читачів не відриватися від тексту та читати до останньої сторінки. Зображення навколишнього світу, що не зовсім привітно зустрічає його на новому місці, дбайливо оформлено до найменших деталей, що дозволяє створити дуже правдоподібну ілюзію іншого всесвіту. Акцент на дослідженні чудодійного космічного порошку та його впливу на людину так само важливий для розгортання подій. Низка пригод дозволяє поринути у світ космічних фантазій.

Ми здійснили жанровий аналіз, обґрунтували приналежність тексту до романного жанру, виявили в ньому риси планетарної фантастики (міжгалактичні мандри до інших планет, опис іншого світу, пригоди), охарактеризували наявність пригодницького складника, а також виокремили те, що «Танець недоумка» має психологічні риси та технотрилерські елементи (деталізація технологій та їхнього принципу роботи, бойових мистецтв). Дослідивши жанрову своєрідність, підсумуємо: «Танець недоумка» має гібридний характер жанру, зокрема поєднує риси планетарної фантастики, психологічного роману та технотрилера.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМАТИКА ТА ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ РОМАНУ «ТАНЕЦЬ НЕДОУМКА»

3. 1. Проблематика твору Ілларіона Павлюка «Танець недоумка»

У нашому випадку зрозуміти сутність проблематики твору допомагає центральний образ головного героя (пам'ятаємо, що без залучення головного персонажа проблематику розкрити неможливо). Людина постає центром у вирішенні гіпотетичних проблем, оскільки вона проходить випробування вигаданим світом автора, який пропонує їй різні виклики.

Серед проблем твору виділимо ті, котрі стосуються власне людини.

Провідними виступають проблеми буття (для чого людина покликана в цей світ, нащо на її долю випадають тяжкі випробування), життя та смерті – те, що домінує у книжці. Від початку до кінця простежується постійна боротьба головного героя за виживання (наприклад, земне життя у Києві – безробіття, постійні пошуки заробітку), особливо коли це стосується моменту, де ІНШИЙ світ вступає в конфлікт зі світом живих організмів, тобто людей, з метою його повного знищення (у свою чергу люди прагнуть дослідити ІНШЕ, щоб зрозуміти, яким чином можна знайти контакт із інопланетним організмом). Зображення втрати близьких, необхідність убити задля досягнення власних цілей – усе це стосується домінантної проблеми.

До основних філософських проблем можна віднести ще низку, зокрема життя після смерті. Один з епізодів засвідчує буквальну трансформацію головного героя («Час помирати і час родитися» [Павлюк. Танець недоумка]). Проте виявляється, що трансформації зазнає також його найближче оточення (Віра, Ельза, Ірма): «Віра намагалася скинути з себе кляту плівку» [Павлюк. Танець недоумка], «Кокон Ельзи в іншому приміщенні...» [Павлюк. Танець недоумка], «Відкинувши вогнегасник, чіпляюся руками за кокон справжньої Ірми» [Павлюк. Танець недоумка].

Автор наголошує на недосконалості героя в очах суспільства, оприявнює докори совісті, сумління (яскравий приклад – роздуми евакуйованих людей про сміливий вчинок Ніколь Вандлик, яка свідомо залишилася гинути на планеті Іш-Чель, рятуючи свого коханого й пораненого на той час Абу): «Про подвиг Вандлик говорили всі і скрізь» [Павлюк. Танець недоумка]. Лікування важких хвороб письменник зображує в контексті боротьби за власне життя (Ірма виліковує рак четвертої стадії за допомогою чорного пилку, знайденого на Іш-Чель, а Гіль у розв'язці дізнається, що відсоток наявності хвороби недоумка в його організмі дорівнює нулю). Депресивні думки про самогубство у важких обставинах періодично виникають у чоловіка через патологічну хворобу, що передалася йому від батька, утім, на такий відчайдушний вчинок він не наважується, оскільки постійно думає про сенс усього свого життя – маленьку доньку Ельзу.

Також І. Павлюк розглядає питання замаху на людське життя. Зокрема, замах на велику кількість людських життів скоює Грибниця, перетворений на створіння Окамура, а також на ризик йдуть Ніколь Вандлик, Ірма та інші персонажі: «А в таборі зараз стрілянина із зомбі» [Павлюк. Танець недоумка], «Постріл!!! Тіло істоти відлетіло від Ірми, немов ганчірка» [Павлюк. Танець недоумка]. Письменник розкриває необхідність виходу із зони комфорту. Як приклад, можна навести ситуацію про проходження декількох етапів випробування задля влаштування на роботу у «Корпус Конкістадорів» – найбільшу у світі приватну військову компанію (детальний медичний огляд, швидке тестування, практичне завдання з павуками): «Потрапити в нейроконструктор — це дуже близько до того, що, в моїй уяві, чекає нас у пеклі» [Павлюк. Танець недоумка]. Герой вимушено перебуває в умовах, що загрожують його життю. Потенційна загроза чатує як на Землі (наприклад, роздуми головного героя про вірогідність смерті у буденному житті під час перегляду новин по телебаченню), так і в космосі (смерть від лап смертожука, Грибниці тощо), що наштовхує Гіля на роздуми, які час від часу викликають панічні симптоми. Тому у творі, безсумнівно, прослідковується постійна

боротьба за виживання, особливо в критичних ситуаціях, коли треба вижити за будь-яких обставин (наприклад, під час нападу на людей інопланетних істот).

Наступною за пріоритетністю, на нашу думку, є проблема страху («Страх — це кокаїн» [Павлюк. Танець недоумка]). «Страх страху» або «фобофобія» — саме так визначила одна з дослідниць обраного нами твору ключову, в певному сенсі навіть символічну основу, зображену в авторській інтерпретації [Філоненко, 2019]. У зв'язку з цим можемо зауважити на проблемах ворожості світу (земний і космічний, яких головний герой боїться, і лише після усвідомлення цього він вирішує рішуче діяти, таким чином долаючи власні страхи крок за кроком), помилки (Гіль, регулярно думаючи про те, що майже будь-яка помилка в його житті може стати останньою, не наважується робити зайві кроки до прогресу; однак ментальна трансформація допомагає йому перебороти цей постійний страх помилки), викриття минулого (у такому ключі слід розглядати викриття минулих досліджень для ворожої для людей планети, які є найбільшим скелетом у шафі, що його намагаються приховати за ширмою нової експедиції, проте ненадовго (мутаген, сила Грибниці): «...останній, хто залишиться живим, знищить мутаген і всі матеріали досліджень!» [Павлюк. Танець недоумка]).

Додатковими питаннями, що були порушені у творі І. Павлюка, можемо назвати такі: зрада (сімейні (Віра – Гіль – Ірма) й дружні (Ірма – Ніколь) стосунки; минуле та майбутнє (порівняння двох життів – земного й на планеті Іш-Чель; подорож, що стала умовною точкою відліку ІНШОГО часу, коли минуле відходить на другий план). Рефлексуючи на іншій планеті, герой згадує час від часу певні події земного життя, які психологічно впливали на нього (дитинство, сім'я, особисті невдачі). Важливою є проблема вибору, адже головний герой постійно стикається із вибором: летіти чи не летіти, ризикувати чи залишитися в безпеці, довіритися чи залишитися осторонь, врятувати чи не врятувати, бути щасливим або залишитися нещасним (сюди можемо віднести й спробу провокацій, тортур під час допиту Гіля

полковницею Вандлик як наслідок вибору – таємної евакуації екіпажу). Проблема нікчемності життя людини найбільше виявлена в епізоді, котрий автор показує нам із самого початку (нікчемність життя людини представлено у відчутті безвиході від марних пошуків роботи): «Ти завалив три співбесіди, у нас заблокували картки, від тебе вимагають повернути величезний кредит...» [Павлюк. Танець недоумка].

На увагу заслуговує й інший, не менш важливий блок проблем.

1. Мрії. Кожна людина хоча б раз у житті будувала плани на майбутнє чи фантазувала про те, чого вона очікує від себе через кілька років. Тому і Гіль – не виняток. Його найголовнішим бажанням є щасливо жити поруч зі своєю маленькою донечкою Ельзою, яка для нього – цілий світ, найцінніше в його житті. Він прагне фінансово забезпечити її, щоб у майбутньому Ельза могла із впевненістю крокувати у доросле життя.

2. Вирішення долі. Оскільки домінантною проблемою є проблема життя та смерті, то проблема вирішення долі (трагічного або позитивного) цілком пов'язана з нею.

3. Чесності та брехні. Прикладом брехливих персонажів є Ірма та Ніколь Вандлик, які висувають у певних епізодах роману свої твердження щодо правди, маючи приховані наміри. Сюди також можна віднести й проблему фальшивості (наприклад, планети, Грибниці, світу, людства), яка виражена глибоким психологізмом.

4. Честі та безчестя. Яскравий приклад вираження цієї проблеми знаходимо в образі Ніколь Вандлик, яка сміливо чинить у фіналі твору. Вона робить благородний вчинок – рятує того, кого кохає: «Прощається... Вона людина!» [Павлюк. Танець недоумка].

Отже, проблемами, що стосуються власне людини, є проблеми буття, життя та смерті, мрії, вирішення долі та страху. Вони у романі І. Павлюка є ключовими, оскільки щільно взаємопов'язані одна з одною. Автор майже непомітно робить перехід від однієї проблеми до іншої та водночас постійно наштовхує читацьку аудиторію на міркування, переоцінку власних цінностей.

Окрему увагу доцільно приділити психологізму, який паралельно постає разом із філософською проблематикою. Говорячи про психологізм як явище, спираємося на дослідження С. Фрейда та його Я-концепцію. Гіль та персонажі керуються інстинктами задля того, щоб вижити на чужій території, планеті. В основі дій героїв твору закладені таємні бажання, неврози та комплекси, яким і керує так зване несвідоме [Гірняк, 2008, с. 37].

До переліку проблем, які стосуються психологічного складника, належать панічні атаки (під час екстрених ситуацій, коли необхідно швидко та рішуче діяти), сни (метелики, що снилися Гілеві час від часу майже якраз у періоди появи симптомів хвороби недоумка). На увагу заслуговують і дитячі травми: удар сокирою від баби Горбошиї маленького хлопця («Не боляче!») [Павлюк. Танець недоумка]); нещасний випадок із дідусем героя («...він вирішив поганяти <...> і в'їхав в опору мосту» [Павлюк. Танець недоумка]); те, як мати головного героя називала його батька танцюючим недоумком, що залишило відбиток на все життя у пам'яті героя.

Патологічна хвороба Гіля також зумовлена психологічним аспектом і впливає на життя персонажа (постійні думки, які з часом викликають ті ж панічні атаки), його настрій, дії та вчинки. Герой занадто зациклений на цій, як він вважає, найбільшій проблемі, що перешкоджає нормальному життю. Проте можна припустити, що він має obsesивно-компульсивний розлад [Панасюк, 2021], через що і виникають постійні думки про хворобу, а потім, як наслідок, тривожні думки та ін.

Явище сомнамбулізму, з яким нас знайомить автор книжки через ситуацію зі сплячою Ельзою («Ельза вертіла головою навсібіч, наче роззираючись, хоч її очі були заплющені. Сомнамбулізм!» [Павлюк. Танець недоумка]), бажання та мрії персонажів, а також психологічний тиск (допит Гіля полковницею) теж мають відношення до психологічної проблематики.

Відокремимо проблему сімейних стосунків, що є важливими у цьому фантастичному романі: між партнерами (недовіра Віри до Ірми, істерики, думки про зраду), батьків і дітей (не дуже теплі стосунки між батьками Гігеля

Гіршевича через те, що батько мав ту ж саму хворобу, що передалася й синові). Із цим питанням, на нашу думку, щільно пов'язана й проблема відповідальності за життя близьких людей (Гіль постійно переймається думками про свою родину, бо дуже боїться її втратити).

Черговою проблемною ланкою виступає й проблема довірливих відносин як сімейних, так і дружних. Сюди належать такі лінії стосунків персонажів: Віра – Гіль (сім'я), Гіль – Ірма (колеги, у яких потім виникає симпатія), Гіль – Ніколь Вандлик (колеги, у яких час від часу виникають підозри один до одного), Гіль – близький друг Джохар. Довіра традиційно перевіряється труднощами, проблемними ситуаціями, результатом яких стала успішна евакуація.

Матеріалізація страхів на планеті Іш-Чель відбувається через умовне зазирання в мозок людей інопланетних істот. Таким чином відзначимо проблему страхів, що стають реальністю. Після усвідомлення цього феномена Гіль зрозумів, що йому треба намагатися виконати найскладніше – не думати про свої найголовніші страхи, взагалі не зважати на страх самого страху. Героєві це дається психологічно важко (він просто не може не думати про страх), адже першими, ким він дійсно переймається та хто потрапляє під вплив Грибниці, є його дружина та їхня спільна дитина. Утім, такий психологічний виклик чоловік витримав, але не без жертв (на жаль, Віра гине).

Необхідно сказати про залежність через факт підсвідомого страху. У романі зображено такі ключові залежності: наркотична (чорний пилок), планетна (Ніколь прагне глибше дослідити особливості Іш-Челю), а також і співзалежність (Віра, котра переймається найбільше за всіх за родину).

У «Танці недоумка» наявний мотив двійництва. Яскраво ілюструє цей мотив Гігель Гіршевич, який перебуває на стику між двома «Я», намагаючись віднайти себе справжнього зі своїми дійсними цілями та бажаннями.

3. 2. Художня концепція «Танцю недоумка»

Варто звернутися й до особливості втілення ідеї [Літературознавчий словник-довідник, 2007, с. 291-292] твору. Автор прагнув продемонструвати те, як герой через проходження труднощів починає розуміти, що страх керує ним усе життя – він боїться його, наслідків, і тому найчастіше проблеми не вирішуються, а лише набувають масштабів. Автор розуміє героя, співчуває йому, але намагається не втручатися у боротьбу героя із самим собою.

Метаморфоза персонажа у критичній ситуації заслуговує уваги. Звичайно, асоціація з подібним сюжетом відсилає нас до зарубіжних письменників, наприклад, Ф. Кафки («Перевтілення») чи Б. Шульца («Коричневі лавки»). Популярна тема маленької людини теж знаходить відбиток у творі І. Павлюка, як і у відомих французьких письменників Е. Золя й А. Доде.

Початкова стадія перетворення зароджується поступово. Через купу неприємностей герой психологічно пригнічений, хаос у його житті здається безкінечним, тож Гілів мозок намагається поставити ментальний бар'єр задля власної безпеки.

Надалі постійна тривожність у зв'язку із вічними негараздами, що його переслідують, стає нормою для психічного стану персонажа. Сварки із дружиною лише погіршують його ментальне здоров'я (кожного разу замість підтримки, яку він шукає в її очах, виникають нові скандали).

Інтроверт Гіль все більше починає відчувати себе відчуженим від цього світу. Тут звернімося до поняття ідентичності [Сучасний тлумачний психологічний словник, 2007, с. 169-170], оскільки в поведінці героя прослідковується спроба її втратити. Але герой втомлюється бути слабким.

Довгоочікуваний самоаналіз у формі внутрішнього монологу дає чітко зрозуміти те, що герой несподівано для себе розкриває другу причину, яка перешкоджає його нормальному існуванню: хоча хвороба й зможе зробити з нього недоумка, але зараз він виглядає недоумком через вічний страх виявити власну позицію та рішуче діяти в будь-яких ситуаціях. Потім вже бачимо нового Гіля, який у розвитку сюжету діятиме абсолютно по-іншому.

Найяскравіше це показано у розділах четвертої частини, де відображено буквальну трансформацію героя, який бореться за існування з двійником, тобто химерою: «Час помирати і час народитися» [Павлюк. Танець недоумка], «Я тебе не боюся! — гаркнув я і подумав, як дивно викрикувати таке власному обличчю» [Павлюк. Танець недоумка], «Боже мій, я вилупився з кокона...» [Павлюк. Танець недоумка].

Цікавою є оцінка прочитаного твору читачами й читачками. У коментарях залишають різні відгуки, більшість із яких є позитивними. Говорять й про особливу іскру через книгу з автором [Книга «Танець недоумка». Ілларіон Павлюк. Рецензії]; насиченість і непередбачуваність сюжету, розрив шаблонів [Книга «Танець недоумка». Ілларіон Павлюк. Рецензії]; лаконічність, легкість, промовистість стилю й мови [Книга «Танець недоумка». Ілларіон Павлюк. Рецензії]; органічне поєднання космічної антиутопії з психологічною прозою [Книга «Танець недоумка». Ілларіон Павлюк. Рецензії] та ін. Висловлюються думки стосовно клішованості, дехто радить створити космічний блокбастер за сюжетом роману. Книжку називають тією, що здатна викликати широкий спектр емоцій та постійно тримати в напрузі. Можемо сказати, що авторові вдалося написати скомпонувати у розвитку подій низку мотивів, додавши туди містику та кліфхенгери [MasterClass, 2021].

Автор представляє нам самотню й незахищену людину, постійні приниження й страхи якої з часом загартовують її характер. Етапи самовдосконалення І. Павлюк показує через призму проблематики, де письменник фокусує увагу на філософському і психологічному складниках. Читацькі відгуки формують цілком високу оцінку творові. Аудиторія помічає загостреність й ускладнення сюжетних ліній, знаходить відсилки до текстів і наявність кіноконтексту (наприклад, «Дюна», «Раптова смерть», «Зоряні війни», «Викрадена», «Золоті ворота», «Командо» «Хроніки Ріддіка», «Соляріс»), відчуває психологічну насиченість і загальну новизну жанру, а також виокремлює художні прийоми, що додають пікантності тексту.

О. Лілік називає книгу яскравим зразком наукової фантастики та проводить паралелі з Пандорою з кінофільму «Аватар» [Реун, 2021], а критикеса Т. Трофименко вважає «Танець недоумка» найсильнішим текстом серед його відомих романів «Білий попіл» та «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». І. Павлюк підкреслює те, що будь-яка книга може впливати на життя, якщо вона викликала ті чи ті емоції [Герасимова, 2021]. Письменник зауважує, що під час написання «Танцю недоумка» спирався на літературу Г. Гаррісона та С. Кінга; згадує творчість тих, хто може вплинути не лише на літературну діяльність, а й життя: Ф. Рабле («Гаргантюа та Пантагрюель»), К. Воннегутта, Р. Баха («Немає такого місця – «далеко» та «Чайка Джонатан Лівінгстон») [Герасимова, 2021]. Узагальнимо: інтертекстуальна складова роману має міцне та стійке підґрунтя, насичене багатьма алюзіями.

Ми вважаємо, що форма втілення ідейності заявлена як прямо (самоаналіз), так і опосередковано – через образи персонажів (Гілева родина, полковник Вандлик, Аба, Окамура, Ірма, Алекс та ін.), картини навколишньої дійсності (Іш-Чель, сповнена загадковості), предметні деталі (опис Корпусу Конкістадорів, зброї тощо), образи рослин-мутантів (грибниця, п'ятиметрова сунична квітка) і химер (створення копій загиблих людей задля винищення прибулого екіпажу з метою дослідження планети), конфліктів у романі (батьки – Гіль, Віра – Гіль, Ірма – Гіль, Вандлик – Гіль). У розв'язці автор розкриває останню карту, яка з самого початку поставала невід'ємною частиною образу Гіля: результат обстеження у медичному модулі показав, що «... частка аномального білка, в якому почалися патологічні зміни, — нуль відсотків!» [Павлюк. Танець недоумка]. Можливо, І. Павлюк хотів донести до читачів і читачок таку думку, що людина здатна подолати будь-які труднощі: від страху до хвороби. Гіль, пройшовши нелегкий шлях, став іншим, він став сильнішим, став цілісною особистістю [Видавництво Старого Лева, 2020].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, у романі І. Павлюка висвітлено чимало проблем, які можна окреслити у двох площинах, що щільно переплітаються між собою. Філософсько-психологічний пласт допомагає краще зрозуміти характери персонажів, проаналізувати подальші їхні дії та загалом повністю поринути у космічний світ, вигаданий автором. Проблемні питання, висвітлені у творі, з кожною частиною розростаються далі, але основна увага зосереджена на сімейних стосунках, оскільки в центрі роману зображена родина, перед якою чи не від самого початку постає нелегкий вибір: залишитися й жити минулим життям чи спробувати пройти через терни до зірок, тобто наважитися все кинути, розпочавши новий життєвий шлях в іншому, чужому для них місці. Отож матеріальна скрута є першопричиною такого вибору, який згодом кардинально змінить усе. Через величезне психологічне навантаження прослідковується еволюція персонажів, які не тільки виборюють право на життя, а й водночас борються самі з собою. На жаль, не всі проходять цей відбір. Виникнення непорозумінь, передчуття великої кількості людських втрат, страх утратити найдорожчих – ці основні моменти майстерно окреслено І. Павлюком у сфері проблематики. Філософське та психологічне гармонійно поєднуються в єдине ціле, що допомагає окреслити коло негараздів і поступово студіювати кожний блок проблематики. Павлюк пропонує розглянути художню концепцію сучасної психологічно нестійкої людини у межовій ситуації, яка здатна побороти страх попри різні перешкоди. Після усвідомлення власної внутрішньої сили у його героя відкривається друге дихання. Втрачена самоідентичність повертається до Гіля: він починає розуміти, що тепер має змогу жити як усі, тобто насолоджуватися своїм життям на повну. Успішно виконана командою місія, масштабна евакуація з планети Іш-Чель тих, хто залишилися в живих, додає сил не лише Гілеві, а й тим, хто залишився поруч із ним – Ельзі, в якої у пам'яті ще під час перебування у коконі закарбувалися мамині сни («Вона дуже сильно любила

тебе, тату...» [Павлюк. Танець недоумка]) й Ірмі («... нікого, крім неї, мені не треба...» [Павлюк. Танець недоумка]).

ВИСНОВКИ

Об'єктом нашого дослідження був роман сучасного українського письменника, журналіста, теледокументаліста Ілларіона Павлюка. Ми здійснили аналіз твору та дослідили такі аспекти як жанрова гібридизація, проблематичний пласт і втілення авторської ідеї.

У роботі детально розкрито питання жанру. Ми врахували те, що в постмодерністську епоху найчастіше відбувається жанрова трансформація, внаслідок якої утворюються нові тексти, що містять у собі комбінацію різноманітних жанрів. Прикладом цього і є аналізований нами твір, де автор поєднав три різновиди: планетарну фантастику, психологічний роман, технотрилер.

Перший характеризується тим, що у текстах такого виду наукової фантастики зазвичай містяться описи пригод на чужих екзотичних планетах, які мають свої особливості. Відомо, що будь-який планетарний твір має ключову невід'ємну рису, а саме наявність пригодницького складника, оскільки в подібних творах такого жанру неможливо обійтися без опису пригод персонажів, які потрапляють в чужий і небезпечний для них світ.

Використання другого різновиду дозволяє поринути у дослідження внутрішнього світу героя, тобто охарактеризувати його емоційний стан, переживання, тривожні думки та ін. На прикладі аналізу постаті Гігеля Гіршевича ми пересвідчилися, що з цього постає проблематика твору.

Жанр технотрилера тут виявлено не випадково, оскільки в тексті помічаємо деталізацію на: 1) використанні сучасних інноваційних технологій; 2) подіях, які, ймовірно, відбуватимуться через тридцять, п'ятдесят або сто років (наразі прикладом є славнозвісний Ілон Маск, який у 2030 році планує влаштувати польоти для охочих на Марс).

Від жанру логічно перейти до проблематики та ідейного змісту. На основі умовного гілецентризму ми запропонували перелік порушених автором питань, розподіливши їх на два блоки – філософський і психологічний. У

першому представлено те, що стосується власне життя людини: 1) проблеми буття, життя та смерті, життя після смерті, замаху на людське життя; 2) страху, ворожості світу, помилки, викриття минулого. Нами визначено, що І. Павлюк виокремлює питання зради, сімейних і дружніх стосунків, минулого та майбутнього й наголошує на проблемах вибору, нікчемності життя. Ми склали додатковий проблемний список – мрії, вирішення долі, чесності та брехні, честі та безчестя. Другий блок демонструє психологічний аспект проблематики (дитячі травми, панічні атаки, сни, патологічна хвороба, сомнамбулізм, бажання та мрії, психологічний тиск, сімейні стосунки, довірливі сімейні та дружні стосунки, а також проблема страхів, що стають реальністю тощо).

Ідейний задум розкрито через образ головного героя, його еволюцію, психологію характеру. Після усвідомлення причини постійної втечі від страху Гігель Гіршевич переосмислює власне життя та сміливо крокує назустріч новим перешкодам. Долаючи їх, він розуміє, що виконав найважливішу місію – поборює страх страху, який переслідував його все життя.

Таким чином, ми проаналізували роман І. Павлюка «Танець недоумка»: обґрунтували його жанрову своєрідність та розкрили художню концепцію твору через образ головного персонажа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 26 Book forum. Ілларіон Павлюк про новий роман «Танець недоумка». 2019. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=2322021> (дата звернення – 21.11.2021).
2. Encyclopedia Britannica. Psychological novel | literature. URL: <https://www.britannica.com/art/psychological-novel> (дата звернення – 12.10.2022).
3. <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/science-fiction> (дата звернення – 28.04.2022).
4. MasterClass. What Is a Cliffhanger? Examples of Cliffhangers in Literature, Film, and Television. 2021. URL: <https://www.masterclass.com/articles/what-is-a-cliffhanger-examples-of-cliffhangers-in-literature-film-and-television-and-tips-for-using-cliffhangers-from-dan-brown-and-rl-stine#> (дата звернення – 28.04.2023).
5. Merriam-Webster. Definition of FANTASY. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fantasy> (дата звернення – 05.01.2022).
6. <https://kumlk.kpi.ua/node/1405> (дата звернення – 21.05.2022).
7. <https://sfdictionary.com/view/169/planetary-romance> (дата звернення – 03.04.2022).
8. https://znaimo.com.ua/%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%81%D0%B1%D0%B5%D0%BA_%D0%A5%D1%8C%D1%8E%D0%B3%D0%BE (дата звернення – 06.03.2022).
9. Афанасьєва П. "Танець недоумка" Павлюка став би ідеальною кінострічкою. 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50517413> (дата звернення) (дата звернення – 01.02.2021).
10. Базів Л. Ілларіон Павлюк, письменник. Писати треба так, щоб у соцмережах відгукувалися – «Ой, яка класна книга!» – і постили фоточки в Інстаграм. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3105872-illarion-pavluk-pismennik.html> (дата звернення - 15.02.2021).

11. Беба Ю. Що почитати: 32 книги, що вийшли у вересні. 2019. URL: <https://inspired.com.ua/creative/books/shho-pochytaty-32-knygy-shho-vyjshly-u-veresni/> (дата звернення – 28.11.2021).
12. Бушковська Н. Найкращі українські книжки 2019 року за версією ПЕН. 2019. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/12/26/239437/> (дата звернення – 19.12.2021).
13. Видавництво Старого Лева. 10 фактів про Ілларіона Павлюка. 2020. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/10-faktiv-pro-illariona-pavlyuka> (дата звернення – 09.04.2023).
14. Видавництво Старого Лева. Олександр Положинський про книжку Ілларіона Павлюка «Танець недоумка» 2019. URL: <https://www.facebook.com/starlev/posts/2476788505713964/> (дата звернення – 27.03.2022).
15. Герасимова А. Письменник Ілларіон Павлюк: «Я вважаю, що всі книжки впливають на життя, якщо вони викликали чи ті інші емоції». 2021. URL: <https://officiel-online.com/lichnosti/intervju/illarion-pavlyuk/> (дата звернення – 19.03.2023).
16. Гірняк А. Психоаналіз Зигмунда Фрейда як теорія, система і соціокультурне явище//Психологія і суспільство. №4. 2008. С. 33-44. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30458/1/%D0%93%D1%96%D1%80%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf> (дата звернення – 24.03.2023).
17. Деяк І. «Танець недоумка» – паскудна українська фантастика. 2020. URL: <https://igordejak.eu.org/tanets-nedoumka-paskudna-ukrains-ka-fantastyka/> (дата звернення – 30.10.2021).
18. Дим Н. Трофименко Т. 5 книжок #підфорум, або торжество наїву: гонитви уві сні, боротьба з грибницею, шляхетні найманки, бездоганний Стус і Бандера в космосі. 2019. URL: <https://novynarnia.com/2019/09/05/5-knizhok-pidforum/> (дата звернення – 13.01.2022).

19. Дронь А. «Танець недоумка» – це коли перетанцюєш страх. 2020. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/tanec-nedoumka-ce-koly-peretancovuyesh-strah> (дата звернення – 15.10.2021).
20. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=20330 (дата звернення – 30.09.2022).
21. Ілларіон Павлюк. Танець недоумка / пер. з рос. Ростислава Мельникова. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. — 680 с. (дата звернення – 2022-2023 р. р.).
22. Книга «Танець недоумка». Ілларіон Павлюк. Рецензії. URL: <https://www.yakaboo.ua/tanec-nedoumka.html#tab-reviews> (дата звернення – 13.04.2023).
23. Ковбасенко Ю. Література постмодернізму: штрихи до портрету. Україна. Київ. — 18 С. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6317/1/Y_Kovbasenko_21_GI_Postmodernism_Polska.pdf (дата звернення – 07.01.2022).
24. Кузнєцов В. ТОП-5 софт-кор (м'якої) фантастики українських авторів. URL: <https://uageek.space/vk-top-5-softkor-ua-fantastyky/#gs.3irewi> (дата звернення – 30.10.2021).
25. Курдюков М. Ніколс and Шермер: ТОП-5 книг, які варто прочитати у жовтні. 2019. URL: <https://vn.20minut.ua/Kult-podii/nikols-and-shermer-top-5-knig-yaki-varto-prochitati-u-zhovtni-10947273.html> (дата звернення 11.12.2021).
26. Кухарська В. ТОП-10 прозових новинок 2019 року – Блог bookopt.com.ua. 2019. URL: <https://bookopt.com.ua/blog/proza.html/> (дата звернення – 21.02.2022).
27. Кушнірук В. М. Постмодернізм як літературне явище//І Всеукраїнська Інтернет-конференція студентів та молодих вчених Science and innovations in the 21st century – 2021. С. 42-43. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/im/wp-content/uploads/sites/24/kushniruk.pdf> (дата звернення – 25.04.2022).

28. Лип'ятських А. «Танець недоумка» Іларіона Павлюка: страх, що породжує чудовиськ. 2020. URL: <https://chytomo.com/tanets-nedoumka-ilariona-pavliuka-strakh-shcho-porodzhuie-chudovysk/> (дата звернення – 16.01.2022).

29. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К.: ВЦ «Академія», 2007. — 752 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hromiak_Roman/Literaturoznavchyi_slovnnyk-dovidnyk.pdf (дата звернення – 24.03.2023).

30. Микуланець Л. М. Концептуальні категорії постмодернізму в дискурсі сучасної художньої культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 4'2017. С. 194-195. URL: <http://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/download/138830/135766> (дата звернення – 26.09.2022).

31. Наш формат. Іларіон Павлюк. URL: <https://nashformat.ua/authors/illarion-pavlyuk-books> (дата звернення – 18.01.2023).

32. Павлюк Іларіон Станіславович. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%8E%D0%BA_%D0%86%D0%BB%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%BD_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення – 12.01.2023).

33. Панасюк А. Що таке ОКР (обсесивно-компульсивний розлад)? 2021. URL: <https://www.apanasyuk.com/shho-take-okr-obsesyvno-kompulsyvnyj-rozlad/> (дата звернення – 18.02.2023).

34. Петринська Н. Як тобі таке, Ілоне Маск? (Рецензія на «Танець недоумка» Іларіона Павлюка). 2020. URL: <https://litakcent.online/2020/01/13/yak-tobi-take-ilone-mask-retsenziya-na-tanets-nedoumka-illariona-pavlyuka/> (дата звернення – 13.10.2022).

35. Попова О. В. Інтермедіальні студії у сучасному літературознавстві. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2017. № 38: 163-167. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/270150.pdf> (дата звернення – 17.02.2022).

36. Правда ІФ. У Франківську відбулася творча зустріч з письменником Іларіоном Павлюком. 2021. URL: <https://pravda.if.ua/u-frankivsku-vidbulasya-tvorcha-zustrich-z-pysmennykom-illarionom-pavlyukom-fotoreportazh/> (дата звернення – 05.01.2023).

37. Психологічний роман. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD#:~:text=%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%20%E2%80%94%20%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B4%20%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%83%2C%20%D1%83,%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%81%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%83%20%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%83 (дата звернення – 29.10.2022).

38. Реун К. Що почитати? Іларіон Павлюк «Танець недоумка». 2021. URL: <https://suspilne.media/179888-so-pocitati-illarion-pavluk-tanec-nedoumka/> (дата звернення – 03.03.2023).

39. Світ фентезі. Фантастичні новинки до Book Forum 2019. URL: <https://svitfantasy.com.ua/new-books-book-forum-2019> (дата звернення – 19. 10. 2021).

40. Соціально-психологічний роман. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD (дата звернення – 30.10.2022).
41. Сучасний тлумачний психологічний словник. — Х.: Прапор, 2007. — 640 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf (дата звернення – 01.04.2023).
42. Філоненко С. «Танець недоумка»: планетарна фантастика, що плавить мозок. 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50487490> (дата звернення – 10.12.2021).
43. Черниш А. Особливості жанрової дифузії в постмодерному тексті. Філологічні науки. Літературознавство. 8, 2015. С. 143-146. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9335/1/28.pdf> (дата звернення – 29.03.2022).